

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Философски факултет
Катедра „Политология“

Page | 1

Автореферат

За присъждане на образователна и научна степен „Доктор“

По професионално направление
3.3. Политически науки (Политология)

Дисертация на тема

**Участието на жените в политиката и възходът на
националпопулизма в европейските демокрации**

(1989 – 2019 г.)

Докторант: Таня Георгиева Глухчева

Научен ръководител: проф. Румяна Коларова

СОФИЯ, 2025 г.

Дисертацията е обсъждана и предложена за публична защита на заседание на катедра „Политология“ към Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, проведено на 21 ноември 2024 г.

Дисертационният труд е в обем от 150 страници основен текст (увод, четири глави и заключение). Използвани са общо 236 източника както на български, така и на английски и испански език. Направени са 2 фигури и 22 таблици.

Защитата на дисертацията ще се състои на 8.04.2025г. от 15 часа в зала 305. Материалите са на разположение в кабинет № 317, блок 4, бул. „Цариградско шосе“, № 125.

Състав на журито:

Доц. д-р Албена Георгиева Танева, СУ

Доц. д-р Борис Петров Попиванов, СУ

Доц. д-р Ангелина Мирославова Марковска, ВТУ

Проф. д-р Блага Иванова Благоева, УНСС

Доц. д-р Евелина Радославова Стайкова – Милева, НБУ

Председател на журито: Доц. д-р Борис Петров Попиванов, СУ

Рецензии:

1. Доц. д-р Албена Георгиева Танева, СУ

2. Доц. д-р Ангелина Мирославова Марковска, ВТУ

Становища:

1. Проф. д-р Блага Иванова Благоева, УНСС

2. Доц. д-р Евелина Радославова Стайкова – Милева, НБУ

3. Доц. д-р Борис Петров Попиванов, СУ

Съдържание на автореферата

1.	Обща характеристика на дисертационния труд	6
1.1	Актуалност на изследваната политическа реалност	6
1.2	Цел на дисертационния труд, обект, предмет, хипотези	6
1.3	Методи на изследване	9
2	Структура и кратко изложение на дисертационния труд	10
2.1	Глава 1 Националпопулизъм в Европа: мястото и роля на жените в крайно десните партии	10
2.2	Глава 2 Подходи в изучаването на феномена „лидерство“	15
2.3	Глава 3 Концептуална рамка за шестте изследвания на отделни случаи	16
2.4	Глава 4 Изследване на отделни случаи: шест жени лидери на крайнодесни популистски партии в Европа	25
2.4.1	Пия Кеярсгор, Датска народна партия - прототипът	25
2.4.2	Сив Йенсен, Норвежка прогресивна партия	26
2.4.3	Марин Льо Пен, Национален сбор	27
2.4.4	Джорджа Мелони, Италиански братя	29
2.4.5	Фрауке Петри, Алтернатива за Германия	31
2.4.6	Алис Вайдел, Алтернатива за Германия	32
3	Изводи и заключение	33
4	Научни приноси	40
5	Списък на научните публикации	40

1. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд изследва тенденциите на увеличаващото се участие на жени-лидери на крайнодесни популистски партии в политическия живот в европейските страни и ефектът, който се получава след приемане на лидерската роля.

Фокус на дисертацията е феноменът, при който се наблюдава не само нарастващ брой на жени-лидери, членове и симпатизанти на такива формации, но и нарастване на значимостта на жените като техни лидери¹.

През годините нарастващото внимание на изследователите се концентрира първо върху жените, които са част от леви партии. В десните партии тяхното представителство се увеличава от началото на настоящия век. Доколкото броят на жените лидери на крайнодесни популистски партии не е голям избраният изследователски подход е качествен, анализ на

¹ Трябва да отбележим, че през последните три години изключително бързо нарастват изследванията на жените лидери на крайно десни партии и на практика се изравняват по брой с тези, анализиращи ролята жените в левите и крайнолевите партии.

отделен случай. Параметрите, по които се различават отделните случаи са многобройни, но от тях като основни се отграничават специфика на партията, която ръководят, в какъв момент стават лидер на формацията и какви промени настъпват при тяхното ръководство, личностни специфики, поведенчески стил и вид степен на институционализация на партията, докато са лидери. Това обуславя невъзможността да се приложат количествени методи, но същевременно използването на качествен метод дава възможност за формулиране на хипотези за възможни сходства между разглежданите случаи, които да послужат като основа за теоретични обяснения. В анализа на отделните случаи от една страна се разглеждат вече добре познатите и утвърдени теории за лидерството, дефиниращи характеристиките на изявения лидер, а от друга – мотивацията и причините, поради които жените навлизат в политиката и се стремят към високи постове. Това налага в изследването да се комбинират теории от различни науки: сравнителна политология, организационна психология, политическа психология, социология и други.

1.1. Актуалност на изследваната политическа реалност

Темата за ролята на жените-лидери не е популярна и относително рядко изследвана научна област в политологията. Жени стават „просто политици“, някои от тях дори стават лидери. Коя е причината жена да избере поприще, доскоро считано за „мъжка територия“? и да застане начело на политическа партия, чийто лидер по дефиниция е авторитарен, харизматичен, бял мъж.

Участието на жените в политиката е актуална тема, защото все по-често в световен мащаб, жени излизат на политическата сцена и науката е заинтересована да потърси причините, основанията и последици от представянето на жените в политическия живот. С нарастването на участието и ролята на жените в политиката и заемането на лидерски позиции, се увеличават и джендър изследванията. За целта, научният труд е фокусиран предимно върху интереса към феномена жени-политически лидери и са анализирани „несистемните фактори“, които обуславят и определят лидерската им роля – личностни характеристики и л. Отчитайки недостатъчния брой на изследваните случаи, резултатите от анализа могат да послужат като основа за разработването на бъдещи проучвания. Изследването на динамиката на политическата сцена, електоралната подкрепа, социална, възрастова и полова принадлежност на членовете на партията и на симпатизантите, каква е значимостта

и участието на съответната партия в политическия живот и политическите институции в съответната държава дава политическа характеристика и отзвук на лидерските подходи в електората.

Обект на изследването: Избрани са шест жени лидери на пет крайнодесни популистки партии в европейските демокрации през периода 1989-2019 г.: Page | 5

Пия Кеярсгор („Датска народна партия“)

Сив Йенсен („Норвежката партия на прогреса“),

Марин Льо Пен („Национален фронт (сбор)“),

Джорджа Мелони („Италиански братя“),

Фрауке Петри и Алис Вайдел („Алтернатива за Германия“)

Предмет на изследването: Анализира се и политическия профил на жените-лидери на крайнодесни популистки партии, етапите на тяхната политическа кариера, ключови моменти в политическата им биография, лидерския им стил и вида авторитет, който те имат в партията. Предмет на анализ са и ситуационните фактори, които обуславят и/или съпътстват избора на жени за лидери на крайно десни националпопулистки партии - състояние на партията, процеси на смяна в програмата и стратегията на коалиране, участие във властта.

1. 2. Цел на дисертационния труд, изследователски въпрос, хипотези

Целта на дисертационния труд е да се проучи сходството и разнообразието в лидерството на избраните шест лидери жени на партии, както и на процесите, водещи до налагането на жена-лидери в партии, които по механизмите на своето възникване и по своята идеология и програма се самоопределят като „създадени от мъже за мъже“.

Основният изследователски въпрос е кое е общото и различното в шестте казуса, чрез които се анализира явлението „жени лидери на крайнодесни (националпопулистки) партии? Кои са лидерските качества, обуславящи появата на все по-голям брой жени лидери на радикално-десни популистки партии в Европа?

Отговорът на този въпрос се търси в няколко посоки.

1, Фокусиране върху няколко характеристики на лидерството – стил на лидерство, вид авторитет на лидера, стратегия, налагана от лидера.

2. Анализ на процесите на промяна, с които се характеризира съответната партия в периода на лидерство от шестте изследвани жени.

Хипотези

В изследването са формулирани четири основни хипотези:

- В крайнодесните популистски партии харизматичният авторитет е основен фактор при лидерството както при мъжете, така и на жените.
- За разлика от мъжете, жените лидери на крайнодесни популистски партии са в много по-малка степен авторитарни.
- В крайнодесните популистски партии жени биват избрани за лидери в период на криза или електорална стагнация.
- В крайнодесните популистски партии жените не променят идеологията и реториката, но водят партията към участие във властта и търсят разширяване на социалната база.

Формулираните хипотези имат като отправна точка съществуващите вече стереотипи и схващания, че лидер на крайнодясна популистка партия е „харизматичен и авторитарен бял мъж“. В процеса на изследването се проследява до каква степен това схващане вече може да бъде оборено или смяната на лидера с жена запазва останалите характеристики – бяла, харизматичен и авторитарен лидер.

За целта са анализирани не само личните качества на изследваните жени партийни лидери, но и политиките, които те предлагат и се стремят да реализират. Този анализ отчита и организационния и политически контекст – дали жените-лидерки оглавяват радикалнодесните партии в периода на тяхното създаване и навлизане във властовите институции или на по-късен етап, дали съответните партии възникват преди началото на настоящата четвърта вълна на популизма или са създадени много по-рано – през 50-те или 60-те години на XX век; дали радикалнодесните партии имат значима електорална подкрепа и парламентарно представителство преди да бъдат оглавени от жени или бележат съществен политически подем под тяхно ръководство.

1.3 Методи на изследване

Основните методи, които се използват за изпълнение на поставените задачи, са: а) изследване на **отделен случай (case study)** и б) **qualitative comparative analysis (QCA)**. Тези

методи са избрани, защото позволяват да се проследят в дълбочина основните прилики в лидерството на крайнодесните жени-популисти и причините, поради които те заемат ръководен пост. Със спомагателни функции и в ограничена степен се прилагат и методите на **контекстуалния и биографичния анализ**.

Водещият изследователски метод в дисертационния труд е изследване на отделен случай (case study), като останалите качествени методи имат спомагателна роля и са приложени частично.

Използването на елементи от сравнителния метод има съществено значение за изпълнение на поставените задачи. Изследването на отделен случай е класически сравнителен метод. Той е ориентиран към всеобхватно разглеждане на исторически определени случаи и явления. Този метод е свързан еднозначно с една от основните цели на сравнителните изследвания – да обясним и интерпретираме различния опит в общности, нации, култури и други значими макросоциални единици. Количествените изследвания, при които анализът се основава на променливи, в много малка степен се интересуват от изследване на специфични резултати или последици. Подходът, ориентиран към изследване на отделни случаи използва теорията, за да подпомогне историческата интерпретация и да насочи към идентифициране на важни причинно-следствени връзки; докато стратегията ориентирана към променливи обикновено тества хипотези, изведени от теорията.

2. Структура и кратко изложение на дисертационния труд

Съдържание на дисертационния труд:

Увод	5
ГЛАВА 1. Националпопулизъм в Европа: мястото и роля на жените в крайно десните партии	10
1.1. Основни определения за националпопулизъм / радикално дясно, вълни и характеристики	10
1.2. Причини за появата на националпопулизма	15
1.3 Причини за възхода на националпопулизма	18
1.4 Видове националпопулистки партии в Европа	22
1.5. Профил на симпатизантите и избирателите на националпопулистките партии	30
1.6. Жени последователи на крайнодесни популистки партии. Феминизъм. Разликата между феминистки и крайнодесни жени популистки	33
1.7. Мизогиния	35
1.8. Обобщение и изводи	36
ГЛАВА 2. Подходи в изучаването на феномена „лидерство“	38
2.1. Етапи в развитието на теориите за лидерство	39

2.2. Подходи към анализа на лидерството	50
2.2.1. Подход от гледна точка на качествата/Универсален подход	51
2.2.2. Ситуационен подход	52
2.2.3. Подход за посоката и целта	53
2.3. Лидерски стилове	56
2.3.1. Авторитарен стил	56
2.3.2. Демократичен стил	59
2.3.3. Либерален стил	59
2.4. Видове авторитет	60
2.4.1. Лидер с традиционен авторитет	61
2.4.2. Лидер с легален или рационален авторитет	62
2.4.3. Лидер с харизматичен авторитет	62
2.5. Обобщение и изводи	69
ГЛАВА 3. Концептуална рамка за шестте изследвания на отделни случаи	71
3.1. Избор на методологическия инструментариум	72
3.1.1. Case-study метод	72
3.1.2. QCA метод	74
3.1.3. Биографичен анализ	75
3.1.4. Контекстуален анализ	75
3.1.5. Сравнителен метод	77
3.2. Концептуална рамка	78
ГЛАВА 4. Изследване на отделни случаи: шест жени лидери на крайнодесни популистски партии в Европа	84
4.1. Джендър концепции: жените в политиката	88
4.2. Жени лидери на популистски партии. Жени лидери на крайнодесни популистски партии	91
4.3. Казуси	93
4.3.1. Пия Кеярсгор, Датска народна партия - прототипът	94
4.3.2. Сив Йенсен, Норвежка прогресивна партия	103
4.3.3. Марин Льо Пен, Национален сбор	109
4.3.4. Джорджа Мелони, Италиански братя	123
4.3.5. Фрауке Петри, Алтернатива за Германия	131
4.3.5. Алис Вайдел, Алтернатива за Германия	141
4.4. Изводи	145
ЗАКЛЮЧЕНИЕ КЪМ ДИСЕРТАЦИЯТА	152

Дисертацията се състои от увод, четири глави, и заключение с изводи, в които са изложени основанията, актуалността на темата, научните теории за появата и възхода на националпопулизма, както и участието на жените в тези политически партии и движения, лидерството като естествено социално и психологично явление, с присъщите стилове и характеристики. Концептуалната рамка обединява както шестте различни казуса, така и интердисциплинарния подход към две явления, чиито фундаменти са в две близки, но различни научни полета. Научните подходи и изборът на подходящите за целите на

изследването методи, са описани и в концептуалната рамка, която съчетава различните методи, които имат значим принос за анализа на политическата реалност.

В последната четвърта глава са обособени биографични и политически дейности и представителства на избраните жени-лидери на крайнодесни популистки партии от значими европейски държави – Дания, Норвегия, Франция, Италия, и Германия.

Заключението обобщава резултатите и основните параметри, по които може да се потърсят основни характеристики, с които жените успяват да се справят успешно

2.1 Глава 1 Националпопулизъм в Европа: мястото и роля на жените в крайно десните партии

В глава 1 се проследява възникването и еволюцията на националпопулизма (характеристики, периодизация), в контекста на променящото се отношение на жените към тези партии и на радикално десните партии към жените. Особено внимание се обръща на последователите на радикалнодесните партии и по-специално на увеличаващия се брой на жените симпатизантки. Акцентирано е върху електоралните нагласи, факторите на влияние и социалния профил на партийните последователи. Дават се конкретни примери с някои националпопулистки партии в западноевропейски демократични страни.

Причините за появата на националпопулизма са много

Именно с оглед на отношението, ролята и значението на жените схематично е изведена и разликата между националпопулизма и фашизма. Разгледан е и рядко засягания проблем с мизогинията или „омразата към жената“, който е симптоматичен за съществената еволюция, през която радикално десните (националпопулистки) партии преминават.

Логиката на изложението е да се проследи променящата се ролята на жените в крайнодесните партии, като членство, симпатизанти и електорални нагласи..

В настоящата глава се анализират най-често използваните определения за националпопулизма, като се прави уточнението, че в основата на анализа е определението на Кас Муде, въпреки че той използва термина „крайнодесни популистки“ партии. Проследява се възникването на крайнодесния популизъм, причините за появата му и причините за възхода му. Дават се примери с някои крайнодесни популистки партии в Западна Европа и се посочват приликите и разликите между тях. Разглеждат се симпатизантите на крайнодесните популистки партии, в частност – жените последователи и

се посочват причините, поради които биха гласували за тези формации. Направена е разлика между феминистките и крайнодесните жени популистки, тъй като често се поставя знак за равенство между тях. В последната точка към тази глава е разгледана мизогинията и дали продължава да е съществена характеристика на крайнодесните популистки формации.

Жени последователи на крайнодесни популистки партии могат да бъдат приети за представителки на феминизма. Няколко съществени разлики между феминистки и крайнодесни жени популистки. Същественото разминаване идва от факта, че феминистките смятат, че еманципацията е желана от всички жени, но на практика не е така. Днес, най-видните последователи на крайнодесните популистки партии са представителките на работническата и ниската средна класа. Съществува израз „еманципация от еманципацията“ или, както Диетсе въвежда термина „умора от еманципацията“. Тъй като днес много жени не знаят и не могат да си представят какъв е бил светът преди феминистките движения, „феминизъм“ се е превърнало в нарицателно име.

Крайнодесните популистки партии залагат на следните три аргумента в програмите си: запазване на традиционното семейство, имиграцията (наблягат на противопоставянето бежанци/други чужденци и ние, местните), расизъм (главно насочен към мюсюлманите).

Друга важна причина е, че през последните години жени стават лидери на крайнодесни популистки партии: Марин Льо Пен, Сив Йенсен, Алис Вайдел, Пия Кеярсгор, Джорджа Мелони са разгледани подробно в четвърта глава от дисертационния труд. Определят ги като „красивите и нежни лица на радикалните и расистки позиции“, модерни, с професии, но консервативни (Meret, 2017, 78). Някои изследователи посочват, че да се сложи жена за лидер на партия е „най-продаваната визия“: жена, която изпълнява няколко роли в ежедневието си: майка, съпруга, професионалист в работата си. Но са същевременно и най-уязвими, когато са изправени пред мъже от друга култура, представена като по-враждебна към жените (Pettersen, 2015, 1).

Могат ли да се нарекат „феминистки“, жените, които влизат в крайнодесни популистки партии? Може ли явлението да се нарече „неофеминизъм“? Макар и да звучи по този начин, отговорът е категорично „Не!“ Както самите те казват: “We are strong, decision-making women. We are not feminists!” (Pettersen, 2015, 16) („Ние сме силни жени, които сами вземаме решения. Не сме феминистки!“). Феминизмът е социално движение, борейки се за еманципацията на жената до постигане на равни права с мъжа. Възниква след

френската революция (1789 г.), счита се за ляво движение. Достига своя пик в края на XIX в. и началото на XX в. най-вече в САЩ и Обединеното кралство. Основната цел е била жените да могат да гласуват. Въпреки че след Втората световна война, феминизмът постига желани резултати, днес, през XXI в. все още има неравенство в социален и работен аспект. Като цяло броят на жените в политиката се е увеличил на 23.5% през 2017 г. (www.ipu.org). Крайнодесните жени популисти твърдо отричат да са феминистки. Според различни изследвания (Dovi, 2018, 131-147), се оказва, че не го правят, за да помогнат на всички жени. Освен това често открито отхвърлят молбите на феминистките за промяна и се гордеят с антифеминисткото си мислене.

Показателен е случаят с испанската крайнодясна популистка партия VOX, където преобладава антифеминистката реторика. За членовете ѝ, феминистките са част от статуквото, те са виновни за застаряващото население, защото са легализирали абортите. Затова крайнодесните популисти са единствените, които ще „съхранят“ испанския народ и ще защитават местните жени (Alonso and Espinosa-Fajardo, 2021, 658). Въпреки че на изборите през 2019 г. партията постига немалък успех и в някои автономни области като Андалусия се коалира с консервативната Народна партия, през 2022 г. излезе статистика, че испанските жени са едни от най-слабо защитените и само за година насилието над тях се е увеличило с 33% (<https://fakti.bg/world/729041-jertvite-na-seksualni-prestaplenia-v-ispania-sa-se-uvelichi-s-33>)

Въпреки че в някои европейски държави абсолютният брой на жените, които гласуват за крайнодесни популистки партии е значително по-малък в сравнение с мъжете (Dietze, 2020), в страни като Франция и Германия, относителният дял им се увеличава. Според някои изследователи като Кас Муде партиите дори привличат повече женски вот, отколкото има жени в тези формации (Mudde, 2014). Може ли да става въпрос за „феномен“? От друга страна, женските и семейните проблеми представляват една трета от програмите на крайнодесните популистки партии (Kemper, 2014). Там са застъпени идеите за традиционното семейство. Въпреки че крайнодесните популистки партии са считани за Männerparteien, в програмите им все по-често се засягат теми като борба с насилието над жените (Rashkova and Zankina, 2017). През 2014 г. младежката организация на „Алтернатива за Германия“ имала плакати с мотото: „Не съм феминистка, защото да си „домакиня“ също е професия“. Формацията поставя на първо място традиционното семейство.

Изводите защо крайнодесните жени популисти не могат да се нарекат феминистки са изнесени в табличен вид по-долу. Данните са изведени от: *Gender Knowledge and Opposition to the Feminist Project: Extreme-Right Populist Parties in the Netherlands* (Verloo, 2018), *The Feminist Project under Threat in Europe* (Verloo and Patternotte, 2018, 1-5), *Women in the Extreme and Radical Right: Forms of Participation and Their Implications* (Campion, 2020), *Radical women? Explaining the gender gap in radical right voting in the Nordic countries* (Sigridur and Finnsdottir, 2022).

Таблица 4. Разликата между феминистките и крайнодесните жени популисти

	Феминизъм	Крайнодесни жени популисти
Възникване	След края на Френската революция (1789 г.)	В края на XX в./ началото на XXI в.
Цели и идеи	- Еманципация на жените. - Равноправие между половете. - Право на гласуване. - За абортите. - Правят го за всички жени, независимо от расата.	- Срещу феминизма. - Желание да „победят мъжете на техния терен”. - Защиават традиционното семейство. - Срещу абортите. - Срещу имигранти – мъже и жени.
Какво са постигнали?	- По-добро заплащане. - Достъп до всички професии. - Право на гласуване. - Право на аборт в повечето страни.	- Да станат лидери на крайнодесни партии.

Крайнодесните жени популистки предлагат идеи как да бъдат възстановени същинските женски черти, които феминизмът е заличил (Campion, 2020, 1-20).

Крайнодесните популистки партии придобиват все по-голяма значимост в Европа през последните десетилетия. Еволюцията в идеологията, електоралната подкрепа и членската маса на радикално десните / националпопулистки партии може да бъде описана както следва:

1. Идеите на третата и четвъртата вълна на крайнодесния популизъм остават непроменени в същността си, но техният политическият контекст е различен (Mudde, 2019). Общото между всички крайнодесни популистки партии е, че посочват като основни проблеми в държавата си имиграцията и сигурността (Mudde, 2019). Въпреки че крайнодесните популистки партии си приличат по идеите, които

изповядват, в различните страни, в зависимост от политическият контекст, те придобиват и нови характеристики.

2. Четвъртата вълна на крайнодесния популизъм е хетерогенна. Доколкото популистите твърдят, че за тях е характерен демократичният стил, защото дават властта в ръцете на народа (Mudde, 2019), в западноевропейските демокрации тези партии придобива черти на традиционните десни партии; основната им програма е насочена към просперитета на нацията, което според тях изключва притока на мигранти и интеграцията им (Mudde, 2020).
3. Крайнодясното е за половото разделение. Защищава традиционното семейство, където майката е жена, а бащата е мъж, който трябва да защитава „слабата жена“, която е уязвима и я грози заплаха от чужденците.
4. Въпреки че партиите са традиционно мъжки, а лидерите, членовете и симпатизантите им са основно мъже, при четвъртата вълна нараства относителният дял на жените-симпатизанти и жени оглавяват тези формации.
5. Има предпоставки в бъдеще ролята на крайнодясното да се засилва. Войни, пандемии, икономически и бежански кризи допринасят за това (Eatwell and Goodwin, 2018). Същевременно всяка вълна на крайнодесния популизъм има средна продължителност между 10-20 години, а това означава, че сме свидетели на нова качествена трансформация на националпопулизма.

2.2. Глава 2 Подходи в изучаването на феномена „лидерство“

Представя основни и най-популярни и в научната общност теории за лидерството, използваните в социалната и организационната психология типологии на лидерството. Анализирани са качествата, които характеризират лидерите и процеса на лидерска селекция, основни видове лидери и видовете лидерски стилове.

Изведени са основните характеристики на харизматичното лидерство, което е тясно свързано с популистките лидери. Анализирани са необходимите качества на жените, оглавяващи партии, чиито стил е определян като Männerpartiein („мъжки партии“, нем. ез.).

Лидерството по своята същност е релация лидер-последователи, където водещ е факторът „лидер“. По тази причина основно внимание се обръща върху качествата на лидера, които при различните изследователи се припокриват в различна степен. Приема се,

че най-съществени са иманентните характеристики които са: физическата даденост, интуиция, рефлексивност, мотивация, ораторски умения, властолюбие, артистичност; само част от тези характеристики могат да бъдат моделирани от средата. Изключително важно за лидера е визионерството, свързано с наличието на идеи за въздействие при една или друга ситуация върху общността, особено за политическите лидери.

Важен аспект в изследването на лидерството е обстоятелството, че лидерските качества се проявяват в кризисни ситуации или при наличие на опасност от такива.

Еднакво успешни като лидери могат да бъдат както мъже, така и жени и посочените по-горе характерни черти са присъщи безотносително към двата пола. Според социалната психология половата принадлежност не може да бъде предопределяща за ефективността на лидера. Но същевременно психологията предполага, че могат да съществуват различия на основа полова принадлежност, като естествена роля, свързана с природата и отглеждане на поколението, съответно и културно призната и обусловена – например поведенческите реакции като грубост, арогантност, пренебрежение са по-често срещани при мъжете, а емпатия, загриженост са по-свойствена за жените.

От изложеното в тази глава могат да се направят следните изводи.

1. Лидерството и качествените характеристики на лидера са обект както на интердисциплинарни изследвания, така и на конкретни анализи със силно специализиран инструментариум на психологията, историята, социологията, икономиката и разбира се на политологията.
2. Съществуват различни подходи при анализа на феномена лидерство, в зависимост от значението, което се придава на общественно-политическите условия, психо-физическите качества на лидерите, културното обкръжение. Лидерството се определя и като договор между една личност и група от индивиди за постигане на обща цел.
3. Няма общоприето и универсално определение на понятието „лидер“. Не съществува и универсален модел за успешно лидерство, приложими към всяка ситуация. Личностните характеристики, които са изключително важни, могат да бъдат модулирани от екстремни ситуации и един успешен лидер в една ситуация може да се окаже негоден в друга.
4. Основна характеристика на лидерството/лидера е стилът на упражняване на ролята. Основните лидерски стилове:

- Авторитарен - властта е концентрирана само в лидера, решения се взимат изцяло от лидера, който упражнява строг контрол и наказания.
- Демократичен - властта и отговорностите са споделени с членовете на групата.
- Либерален – характеризира се с минимална власт на лидера и максимална свобода на подчинените.

Главните различия между трите вида лидерски стилове (авторитарен, демократичен и либерален) са в отношението към властта и в начина, по който тя се упражнява. Всеки един от трите стила лидер е свързан с определени социално-политически предпоставки, които допринасят за реализацията му. Един лидер може да бъде демократичен или авторитарен в зависимост от ситуацията – т.е. какъв лидерски стил ще бъде предпочетен зависи изцяло от ситуацията.

5. Както при авторитарния, така и при демократичния и при либералния лидерски стил – отсъствието на лидер е причина за неуспех.

2.3.Глава 3 Изследване на отделни случаи: шест жени лидери на крайнодесни популистски партии в Европа

В третата глава се обосновава необходимостта от използването на качествените методи и по-конкретно - изследването на отделен случай (казус). Дефинирана е концептуалната рамка, която се използва при изследването на шестте казуса. Изведени са основните параметри на анализа, като се аргументира както сходството в подбраните шест случая, така и високата степен на различие. Посочени са предимствата и ограниченията на избрания изследователски подход.

Целта на повечето сравнителни изследвания са общите обяснения, извеждането на закономерности и тенденции, но доброто научно обяснение е релевантно към различни случаи, трябва да отчита и сложността на анализираните макросоциални процеси. Общите обяснения са само частични обяснения, защото всяко социално явление е по-сложно и по-комплексно свързано – нещо от което общото обяснение се абстрахира. От друга страна фокусирането върху сложните, комплексни явления често е за сметка на обобщенията, тъй като трудно могат да се постигнат и двете едновременно. Качествените изследвания дават предимство на комплексния анализ и се фокусират върху специфичните и уникалните характеристики на дадено явление. В количествените изследвания и ориентираните към

анализ на променливи стратегии се дава предимство на обобщенията; целта е да се тестват твърдения, изведени от общи теории, а не да се анализират историческите условия, които водят до различни исторически резултати.

Изследователите понякога имат свободата да изберат един от посочените по-горе два подхода, но когато са налице сравнително малък брой случаи и много значими променливи, анализът на отделни казуси (*case study*), е най-подходящ за търсене и откриване на повтарящи се модели. Това е изследователска стратегия ориентирана преди всичко към намиране на доказателства, а не към установяване на взаимозависимости (корелации).

Изследване на отделен случай (*case study*) е един от най-използваните в сферата на социалните науки (Starman, 2013, 28). Въпреки, че е част от качествената методология, понякога може да се комбинира с количествени методи, както е в четвърта глава в настоящия труд. По тази причина той е основният метод за изследване, използван в дисертацията.

Както отбелязва Сагадин (Sagadin, 1991, 88), изследването на отделен случай се използва като метод, когато анализираме и/или описваме всеки човек индивидуално (вземат се предвид неговите/нейните дейност, биография, житейски и професионален път), група от хора (напр. политическа партия), индивидуален проблем или няколко такива, процес, феномен или събитие, но винаги се прави подробно. Също така, ученият допълва, че може да има поредица от специфични и взаимносвързани елементи, които се случват „в конкретно време и на конкретно място“. Централно място заема политическият контекст.

Саймънс (Simons, 2009) допълва определението като посочва, че методът представлява задълбочено изследване от много и различни перспективи. Дела Порта (Della Porta 2008) посочва, че е необходимо да бъдат подбрани няколко разнообразни казуса, които да бъдат анализирани на основата на голям брой характеристики. И допълва, че не е вярно, че поголемият брой казуси непременно води до по-достоверни резултати. Това важи най-вече при изследване на казуси от различни държави. В такъв случай съществува риск да не бъде изследван в дълбочина всеки отделен казус. Авторът прави уточнението, че казусите са важни за откриването на социални механизми. Следователно те не представляват обикновено наблюдение, а служат за създаване на нови теории или проверяване на вече съществуващи.

Други учени, сред които Райгин (Ragin, 2004) твърдят, че казусите могат да бъдат различни, но е задължително да има нещо, което да ги свързва.

Месек (Mesec, 1998) съветва да се подберат такива казуси, където съществува проблемът, който ни интересува. Изследването на няколко казуса ще ни даде повече и по-разнообразна информация. На противоположното мнение е Иин (2009), според който най-добре е да се изследва вече разработен казус, за да бъде проучен по-задълбочено и да се добави повече информация към вече съществуваща теория.

Друга важна особеност на изследването на отделен случай е времето (Bartolini, 1993). В дисертацията определеният период е краят на XIX и началото на XXI в.

Често в социологията и политологията, при сравняването на казуси от различни държави е желателно те да бъдат от един географски регион – в нашия случай – това е Западна Европа.

Тъй като изследването на отделен случай може да включва един или няколко случая в рамките на един труд, както е в настоящия, то това предполага да се изследва всеки казус по отделно и накрая всички да бъдат сравнени.

Предимствата на метода се състоят в това, че по-голямата част от променливите, от които учените от социалните науки се интересуват като демокрация, популизъм, власт и др., не могат да бъдат измерени. Това налага да се проследят в различен контекст, а това е възможно чрез изследване на отделен случай. Когато изследването се състои от малък брой казуси (между 2 и 20), както е в нашия случай се анализират 6 казуса, този метод е за предпочитане (Eisenstadt, 1968).

Изследването на отделен случай помага да се даде отговор на въпросите „Как?“ и „Защо?“. Това означава, че ефектът от прилагането на този метод трябва да се търси в „разбиране“ на процеса или явлението, към които се отнася въпросният случай и в „научаване“, т.е. получаване на ново знание. По тази причина той вече намира широко приложение в процеса на обучение в различни, основно приложни, области.

Използването на елементи на интердисциплинарен научен анализ има съществена добавена стойност за изпълнение на изследователските задачи. Комбинирането му с количествени данни, например, е използвано в четвърта глава, където при разглеждането на всеки един от казусите са използвани таблици, отразяващи изборните резултати в проценти. На базата на наличните данни е направена прогноза какво би се случило със съответната

партия или нейния лидер в близко бъдеще, ако няма резки политически сътресения, т.е. той позволява да се формулират и тестват нови хипотези и по различни начини, чрез различни казуси, да се стигне до едно общо заключение.

От друга страна, основната критика към този метод е, че не е възможно да се прави заключение въз основа само на един казус. Методът е подходящ за създаване на хипотези, а не на теории. Има голяма вероятност да бъде използван, за да потвърди предварителни заключения на изследователя. Също така не могат да бъдат повторени няколко пъти едни и същи казуси през определен период от време, с цел да потвърдят някоя теория, защото с времето те вече ще са се променили и съответно ще бъдат различни.

Друг недостатък е, че сравнявайки сходни казуси от един географски район, изводите могат да се приложат само за определената територия и да не важат за друга, т.е. притежава средна степен на обобщение.

Трябва да се отбележи също така, че контекстът на сравнените казуси никога не е достатъчно сходен, винаги трябва да се вземат предвид културните особености (Dogan and Passy, 1990). Това, което е характерно за една страна (култура, социална структура, модел на икономическо развитие) не съвпада с останалите. Тази критика е условна, защото се отнася и за останалите методи.

Общоприето схващане е, че методът може да се използва при брой казуси по-малък от 20 (Della Porta, 2008), без да се обосновава въз основа на какво се прави такова заключение. Подобни оценки за брой на случаите могат да имат място при количествените статистически изследвания и те зависят както от приетата степен на достоверност на изводите, така и от трудно проверими на практика предположения относно вероятността за разпределение на казусите.

QCA метод е един от най-често използваните методи в социалните науки през последните години. От началото на XXI в. се прилага при изследване на отделен случай (Mahoney and Rueschemeyer, 2003; George and Bennett, 2005; Gerring, 2004). Също така е методът, който свързва качествени и количествени емпирични традиции (Brady and Collier, 2004). Подходящ е за проведеното изследване, защото позволява на изследователя сам да направи подбора на казусите и да защити избора на теоретична и емпирична перспектива. Притежава големи преимущества, когато се разглеждат малък брой казуси, притежаващи достатъчен брой общи характеристики (Lijphart, 1971; Collier, 1993; Ragin, 1996; Rihoux,

2006, 679-706). Най-малкият допустим брой е пет (Kitchener, 2002), шест (Vanderborgh and Yamasaki, 2004) или седем (Brueggemann and Boswell, 1998; Hellström, 2001). В дисертацията казусите са шест.

Малкият брой случаи се дължи, както на подходящи представителни обекта, с който разполагаме и заради подбора им (De Meur and Rihoux, 2002). За дисертационния труд са верни и двете твърдения, жените лидери на крайнодесни популистски партии не са много, но също така не е включена настоящата председателка на Норвежката прогресивна партия Силви Листауг, защото заема поста през 2021 г., т.е. не е част от разглеждания период.

QCA методът е един от основните в дисертацията, защото: /1/ обобщава събраните данни (George and Bennet, 2005); /2/ посочва приликите и разликите при различните казуси; /3/ потвърждава или оборва вече съществуващи теории и твърдения (Sager, 2004; Goertz and Mahoney, 2005); /4/ проверява идеите и твърденията, формулирани от изследователя; /5/ позволява да бъдат създадени нови твърдения и теории.

Когато се анализира повече от един казус е необходимо извеждането на концептуална рамка за анализ на отделните случаи. Анализирани са три аспекта на лидерството: нормативна рамка, ситуационна динамика и поведенчески стил (модел). Едновременното разглеждане и на трите аспекта дава пълноценна картина относно характерните обстоятелства и индивидуални характеристики, които позволяват на една или друга личност да овладее или по демократичен път да заеме определен политически или лидерски пост. Операционализирането на тези три аспекта ще бъде осъществено чрез отговор на пет основни въпроса:

/1/ каква е характеристика на партията – специфични черти като радикалността на партията?

2/ Каква е политическата ситуация, в която партията е оглавена от жена?

/3/ Какви са личностни характеристики на жената лидер и биографичните моменти, свързани с нейната политическа кариера?

/4/ Какъв е управленски стил и доминиращият тип авторитет?

/5/ Каква е степента на институционализация на партията и съответно ефекта от лидерството?

В шестте казуса откриваме свързаност помежду им, могат да бъдат сравнени, макар всеки един случай да е независим, според определението на Геринг (Gerring, 2001).

Анализът на отделните случаи дава повече и по-разнообразна информация, обогатява проучването и помага да бъдат потвърдени или отхвърлени хипотезите.

Избрани са шест жени, партийни лидери на заявили се като крайнодесни политически партии от класификацията на Кас Муде. Три от тях – Алтернатива за Германия, Национален сбор и Датската народна партия са в групата „Идентичност и демокрация“ в Европейския парламент, чиито общи признаци са национализма, десния популизъм, евроскептицизма и силните антиемигрантски позиции. Политическата формация Италиански братя също споделя тези характеристики, макар да е член на групата на „Европейските консерватори и реформисти“. Норвежката прогресивна партия (НПП) в момента не е радикална колкото останалите партии, а нейните партийни лидери рядко си позволяват твърде крайни изказвания, но от гледна точка на норвежкото общество НПП категорично може да бъде наречена крайнодясна партия и ще е полезно допълнение към вече посочените в текста формации.

Таблица 8. Отличителни характеристики на жените лидери на крайнодесни популистки партии², стр. 83

Лидер	Страна	Партия	Период на ръководство	Как е станала лидер?	Други политически постове
Пия Скарсгаард	Дания	Датска народна партия	1995 - 2012	Съосновател + харизма	+
Сив Иенсен	Норвегия	Партия на прогреса	2006-2021	Гласуване + харизма	+
Марин Льо Пен	Франция	Национален сбор	2011 -2022	Гласуване + традиция + харизма	+
Джорджия Мелони	Италия	Италиански братя	2014 -	Съосновател + харизма	+
Фрауке Петри	Германия	Алтернатива за Германия	2015-2017	Гласуване + харизма	+
Алис Вайдел	Германия	Алтернатива за Германия	2017 -	Гласуване + харизма	+

² В таблицата 1 са представени отличителните характеристики, които са доразвити в четвърта глава. Данните са изведени от: <https://www.rassemblementnational.fr>
<https://www.afd.de>
<https://www.fratelli-italia.it>
<https://www.dipd.dk/en/about-dinp/parties/the-danish-peoples-party>
<https://www.frp.no>

В последната колона не са посочени другите политически постове, които заемат. Те са разгледани по-подробно в четвърта глава, посветена на изследването на всеки от отделните случаи.

Изборът на шестте жени лидери на крайнодесни популистски партии за обект на дисертационното изследване е обусловен от няколко фактора. На първо място те оглавяват радикално десни партии в европейски страни с традиции в демокрацията, които имат съотносителност в културно и религиозно отношение. Шестте лидери застават начело на своите формации по време на четвъртата вълна на популизма (Mudde, 2019), заемат поста за дълъг период от време³.

Липсата на разглежданите характеристики е причината да не бъде включен случая на подалата оставка президента на Унгария Каталина Новак, член на дясната популистка партия ФИДЕС, която бе избрана за държавен глава чрез гласуване в парламента. Тя бе бивш министър по семейните въпроси. Причините са две:.

1. тя беше избрана за президент извън разглеждания в дисертационния текст период
2. не е лидер на партията, в която членува.

Не е включена и Силви Листауг, лидер на Норвежката прогресивна партия, която застава начело на формацията през 2021 г. Тя би могла да бъде обект на отделно изследване в бъдеще.

Не е включена и Рика Пура, лидер на крайнодясната партия „Финландците“. Тя става председателка на формацията през август 2021 г. Също би могла да бъде включена като отделен случай в бъдещо по-разширено изследване. Още повече, че освен лидер на партия, Пура заема поста на министър на финансите, а „Финландците“ не са опозиция, а коалиционен партньор. На изборите през 2024 г. стават трета политическа сила на парламентарните избори във Финландия.

Ситуационният аспект се основава на теорията за лидерство на Фред Фийдлър (Fiedler, 1967, 73-91) (още ситуационен модел на Фидлър). Според него ефикасността на лидера зависи от личностните му качества и от степента на контрол върху ситуацията. Авторът

³ С изключение на Фрауке Петри, но тя оглавява партията в много важен исторически момент и успява да я направи трета политическа сила. Както става ясно от таблицата – две от разглежданите жени продължават да са лидери досега, а Мелони се налага не само като министър председател, но и като политик с лидерска роля в Европейския съюз.

въвежда термина „ситуационен контрол“, който в различни научни трудове се среща и под названието „благоприятност на ситуацията“.

Това е първата теория, която реално се занимава с проблема за това как ситуационните променливи се отразяват на лидерското поведение. Именно тук Фийдлър противопоставя ориентирания към задачите лидер на този, който е ориентиран към личностните взаимоотношения. Самият автор смята, че и двата типа лидери могат да бъдат ефективни според ситуацията. Поради тази причина Фийдлър определя наличието на т. нар. „ситуационни благоприятни условия“, чрез които се постига ситуационен контрол. Оттам според нивото на ситуационен контрол се простира и възможността на лидера да влияе на поведението на групата и на процесите в нея (House & Ram, 1997)⁴.

Според Фийдлър (1967) всяка ситуация изисква свой стил и ръководство, а ефективността е резултат от съответствието между поведението на лидера и особеностите на ситуацията. Този аспект е много важен за изследването, защото популистските лидери трябва да се нагаждат към политическия контекст и в зависимост от настроенията и проблемите на избирателите.

Въпреки някои критики, теорията на Фидлър достига до някои много съществени извода в политологичната теория за лидерството, включвайки ситуативните фактори, които направляват лидерските действия и задачи:

1. Отношенията на разбирателство между лидера и неговите последователи и/или подчинени.
2. Установяване степента на структуриране на задачите (силно, слабо или средно структуриране на основната дейност).
3. Ниво на властови авторитет на лидера.

Фидлър твърди, че променливите в средата са претеглена сума, която според ситуацията е “благоприятна” и “неблагоприятна”. Ориентираният към задачите стил е подходящ при ясно определените крайности на средата - благоприятна или неблагоприятна. Но когато сме по средата между двете крайности по-подходящ е ориентираният към взаимоотношенията стил⁵.

⁴ House, R., Ram, A., *The Social Scientific Study of Leadership: Quo Vadis?*, Journal of Management, vol. 23, No 3, JAI Press, 1997, p. 422

⁵ Bolden, R., Gosling, J., Marturano, A., Dennison, P., *A Review of Leadership Theory and Competency Frameworks*, Uni. Ex., UK, 2003, pp. 8-9

Фийдлър въвежда термина “служебна власт” (Positioning power) - количеството власт или авторитет, които лидерът упражнява, дадени му от организацията, за да направлява, награждава, или наказва подчинени и последователи (Northouse, 2015)⁶.

В този смисъл ситуационния подход е много подходящ тъй като именно популистите в най-голяма степен се възползват от политическите кризи и динамичните промени на политическата среда. Обикновено в такива случаи всяка ситуация може да е повод за печелене на политически позиции, без значение дали става въпрос за терористични заплахи, бежански кризи, пандемични рискове, икономически сътресения и т.н. До голяма степен изброените примери са активна част от пропагандния арсенал на вече споменатите партии и техните партийни лидери⁷.

2.4. Глава 4 Изследване на отделни случаи: шест жени лидери на крайнодесни популистки партии в Европа

Глава четвърта съдържа анализите на шестте казуса на жени-лидери на крайнодесни популистки партии в периода 1989-2019 г. Във всеки казус са представени биографични данни от личния и професионалния живот на жените лидери, анализирана е ситуацията, в която те от политически активисти се превръщат в партийни лидери, персоналните им качества и стила лидерство. В анализа се сравняват причините, обуславящи реализацията на жените лидери на националпопулистки партии.

От конкретните казуси е изведен политическият принос на жените лидери за съответните политически партии, през периода на тяхното лидерство

2.4.1. Пия Кеярсгор, Датска народна партия

Датската народна партия е създадена през 1995 г., след като лидерът ѝ Пия Кеярсгор и още 11 членове на Прогресивната партия (DFrP) се отцепват от нея. Като цяло политиките на новосъздадената формация не се различават фундаментално от тези на DFrP, но тук антиимигрантската реторика е много по-силно изразена (Meret, 2014). Всъщност Пия Кеярсгор е особен казус, защото тя трябва да бъде анализирана като лидер на две радикално

⁶ Northouse, P. (2015) Leadership. Theory and Practice, 6th edition, 9th printing, SAGE: SA, p. 125

⁷ Най-добрият пример в този случай е Марин Льо Пен, която работи над имиджа си през последните пет години, смекчи тона, който използваше и на последните президентски избори получи най-високия си резултат до момента в политическата си кариера.

десни партии. Преди да основе и оглави Датската народна партия тя е десет години (от 1985 до 1995 г.) лидер на Прогресивната партия, която е позиционирана по-радикално вдясно от DF.

От основаването на Датската народна партия през 1995 г. до 2012 г. Пия Кеярсгор е неин лидер. През този период формацията успява да стане трета политическа сила в страната. Само две години след учредяването ѝ, през 1997 г., когато се явява на първите парламентарни избори, печели 7%, а след още две години става част от парламентарното мнозинство, като така в продължение на десет години успешно влияе върху политиката на дясното правителство. Друг успех по това време е и фактът, че някои от районите, където DF е спечелила са смятани за бастион на социалдемократите, т.е. партията привлича устойчиво традиционни избиратели на основна системна партия. През 2001 г. взема 12% от гласовете и има 22 депутати в парламента. През 2007 г. електоралната подкрепа продължава да расте, макар и с минималния 1%. Друга важна заслуга на Кеярсгор като лидер на партията е, че през 2009 г. на изборите за Европейски парламент, получава 15.3% от гласовете, осигуряващи двама евродепутати.

2.4.2. Сив Йенсен, Норвежка прогресивна партия

Норвежката прогресивна партия или Партията на прогреса (NFrP) е основана през 1973 г. от Андерс Ланге като антиданъчно протестно движение. Развитието му е силно повлияно от Карл И. Хаген, дългогодишен лидер на формацията от 1978 - 2006 г.⁸ Въпреки че на избори НПП получава сравнително високи резултати, дълго време остава изолирана в парламента заради прекалено крайните си политики. Заради тях не е считана за подходящ коалиционен партньор.

Позиционира се вдясно от Консервативната партия. Фокусира се главно върху реда, законността, сигурността, намаляване на бюрокрацията. На моменти партията се състезава с левицата да представлява работниците в страната. През 2016 г. официално се противопоставя на норвежкото членство в ЕС. Членовете ѝ не се определят като популисти, защото „популизмът представлява нещо пейоративно и нестабилно“, по думите на Стефанова (2015). През 2019 г. членският състав наброява 15,603 души и има развито младежко крило.

⁸ <https://www.frp.no> – Официален сайт на Норвежката прогресивна партия

Сив Йенсен е избрана за лидер на НПП през 2006 г., за да може да увеличи електоралната подкрепа и да привлече женския вот, както и да изгради мостове с дясноцентристките партии и в бъдеще формацията да успее да влезе в управлението. В началото тя се стреми да следва зададената политика на предшественика си, да запази мъжкия вот, но постепенно започва да привлича с посланията си все повече жени, показвайки им, че тя е една от тях. Още през 2007 г. на местните избори, партията печели кметското място в 17 общини, 7, от които са нов мандат на кметовете от 2003 г. Одобрението на норвежците към нея непрекъснато расте, сочат социологическите проучвания. Преди парламентарните избори през 2009 г. данните показват 30% подкрепа, които в деня на изборите не са достигнати, получава 22.9%. След като става ясно, че вотът се разсейва между Прогресивната партия и консерваторите, през 2013 г. те правят коалиция с НПП и управляват съвместно. Въпреки че постепенно се получава по-голям отлив на гласове, НПП отново влиза във властта през 2017 г., но излиза от коалицията през 2020 г. Година по-късно самата Йенсен напуска лидерския пост след критики, че политиките ѝ са прекалено социални и напомнят на социалдемократическите.

2.4.3. Марин Льо Пен, Национален сбор

“Национален фронт е най-успешната крайнодясна популистка партия в Западна Европа” (Mudde, 2007). Това е модел на крайнодясна популистка партия, характеризираща се с власт, авторитарни и харизматични лидери и отсъствие на вътрешнопартийна демокрация (Ivaldi, 2016, 131).

Партията Национален фронт е създадена на 5 октомври 1972 г., и е формацията с най-дълъг политически живот сред разгледаните 6 казуса. Идеологията ѝ включва национализъм, национален консерватизъм, нативизъм, ксенофобия (Rydgren, 2005), а от 90-те години на миналия век към идеологията се включват антиглобализъм, евроскептицизъм, защита на традиционното семейство (Zaslove, 2008). Пробивът на FN на политическата сцена е в средата на 80-те години на миналия век, когато системните партии постепенно се изместват към центъра и освобождават пространство в дясно.

Името на партията винаги се свързва с това на Жан-Мари Льо Пен – учредител и несменяем авторитарен лидер в продължение на 39 години. Той успява да обедини членовете на формацията, налага строга дисциплина, решенията се вземат „на най-високо ниво“ – от лидера и приближените му (Pappas, 2016). В продължение на 4 десетилетия Жан-

Мари Льо Пен със своята реторика и авторитаризъм допринася за изграждане на култ към личността му (Ivaldi, 2016; Rappas, 2016). На по-висши постове в партията назначава само доверени хора и по този начин изпълнителното бюро се превръща в „личната машина на Льо Пен“. Той преценява кого да изключи, а това се случва след скандали или разногласия. Основната му цел е да защити „истинската Франция“: историческа хомогенност, култура и език.

През 2011 г. FN за пръв път сменя лидера си – действащата като заместник председател на партията Марин Льо Пен, дъщеря на лидера Жан-Мари Льо Пен е избрана за негов наследник. Почти веднага след този избор тя стартира и кампанията си в изборите за президент на Франция, на които успява да получи двойно по-голяма подкрепа от баща си. Четири години по-късно, след като е на изборите за Европейски парламент FN става първа политическа сила във Франция, тя е преизбрана единодушно. Като лидер на партията тя следва по-умерената политика и се разграничава от малките неофашистки групи, които имат своите фракции. Нещо повече, същата година налагането на новата стратегия Марин Льо Пен изключва своя баща и основател на FN от партията с основаниято, че присъствието му пречи на формацията да се промени. Тази предприета от нея промяна, довежда до съществен успех на президентските избори - през 2017 година Марин Льо Пен успява да стигне до балотаж и на втория тур печели 33.90% от гласовете. На 1 юни 2018 г. Национален фронт е преименувана на Национален сбор и идеологията и реториката се променят към по-умерени действия и послания. Евроскептицизмът е силно ограничен, не се поставя като задача да се върне франка като парична единица в страната. През 2022 година Марин Льо Пен отново стига до втори тур на президентските избори, като на втори тур постига безпрецедентните за радикалнодясното 41.45 процента.

Марин Льо Пен става лидер на партията в момент, когато страната е изправена пред голяма социална криза (Mudde, 2019). Протестите на „Жълтите жилетки“, големият брой мигранти, влизащи в страната, голяма безработица, атентати са част от факторите, които предполагат необходимостта от „спасител“.

Марин Льо Пен притежава голяма част от основните характеристики на харизматичния лидер посочени във втора глава като: радикална мисия (тя идва като „спасител“), личен принос (има вродени качества като „увереност“ – необходима при вземането на решения), демонизиране на врага (системните партии, бежанците, отворените

граници и др.), става лидер на партията в момент на социалноикономическа и политическа криза и разчита на страховете на хората, за да гласуват за нея. Възползва се от психологичните пристрастия на избирателите и се стреми да привлече разочарованите хора, които са се отказали да гласуват (Madsen and Snow, 1991). Албертази и МакДонъл посочват, че централно място в популистките партии заема „харизматичната връзка между лидера и последователите (Albertazzi and MacDonnell, 2008). Лео Пен успява да създаде такава връзка с голяма част от французите. На практика тя притежава всички основни характеристики на харизматичния лидер. Казусът Марин ле Пен е доказателство, че харизмата, важна за крайнодесните популистки партии (Pappas, 2016) не е присъща само на мъжете лидери на такива партии.

2.4.4. Джорджа Мелони, Италиански братя

Крайнодясната популистка партия Италиански братя е основана през декември 2012 г., което я прави най-младата сред разглежданите 6 казуса и се развива в по-късен период от останалите разглеждани казуси. Но тя има своята организационна предистория, която отива далеч назад в годините, до 1948, т.е. организационно и идеологически тя е с най-дълга предистория. Нещо повече израстването и утвърждаването на Джорджа Мелони като лидер е свързано с две предхождащи във времето партийни структури – Национален алианс и Италианско национално движение.

Мелони смекчава реториката си през разглеждания период, твърди, че се намира в център-дясно и посочва промяната на курса на партията си, изразяваща се в подкрепата на НАТО и Украйна като основни моменти. Заема твърда антируска и антикитайска позиция. Въпреки евроскептицизма си не говори за напускане на ЕС или еврозоната, защото разбира, че Италия се нуждае от евросредствата (страната бавно се възстановява след КОВИД-пандемията и икономическата стагнация).

Мелони притежава голяма част от характеристиките на харизматичния лидер. Демонизира врага – той най-ясно се забелязва в управляващия политически елит и незаконните мигранти, които се опитват ежедневно да влязат в страната. Затова в правителството на премиера Марио Драги тя предпочита партията ѝ да остане в опозиция, за да критикува остро политическите му решения. Възползва се от социалноикономически промени и кризи – всеки ден в Италия влизат нелегални мигранти, цените на горивата и

стоките от първа необходимост растат, очертава се газова криза⁹. Възползва се от психологични пристрастия (народът е напласен, защото не знае какво ще се случи след няколко месеца). Акцентира върху „символното лидерско поведение“, посланието е вдъхновяващо и набляга на невербалната комуникация. Използва различни техники, метафори, аналогии, според аудиторията.

Джорджа Мелони показва, че може умело да се адаптира към промените. Британският вестник „Гардиан“ я определя като „хитър“ политик¹⁰. Въпреки че периодът от учредяване на Италиански братя до днес не е много дълъг, показателен е фактът, че Мелони се налага като безалтернативен лидер, който твърдо отстоява дясната идентичност, противопоставяйки се на безпринципното коалиране с леви и центристски партии. Тук можем да направим паралел с Алтернатива за Германия, при която в първите години след създаването ѝ често сменя председателите си, а това макар да е свързано с организационни сътресения гарантира по-бърза институционализация. От друга страна, стратегията на Мелони да търси коалиция само в дясно, също е силен фактор за институционализация. Под ръководството ѝ „Италиански братя“ не подкрепя и правителството на Драги, което се приема като фактор, допринесъл за увеличаване както на доверието, така и на електоралната подкрепа (от момента на учредяване на „Италиански братя“ те непрестанно растат; в началото с по-бавни темпове¹¹, до резкия скок на 26% през 2022 г.).

След като е преизбрана за лидер на партията през 2017 г., на изборите през 2018 г. партията влиза в парламента. Мелони непрекъснато следи международната обстановка и настъпващите промени в обществото. Така успява да се позиционира по-добре и на европейската политическа сцена, присъединявайки се към парламентарната група на консерваторите. Наред с това, Мелони продължава да следи настроенията на италианците и като популистски лидер застава на тяхна страна. Всекидневното пристигане на мигранти, предимно от африканските държави, масовите социални протести, КОВИД-пандемията, парламентарната криза, всичко това заляга в речите и обещанията ѝ за справяне със

⁹ Виж: Мигрантска вълна залива Италия в: <https://www.dnes.bg>,
Италия е разтърсена от социални протести в: <https://www.investor.bg>

¹⁰ <https://www.theguardian.com/world/commentisfree/2022/sep/28/giorgia-meloni-mussolini-trump-europe-italy-elections> Italy's Georgia Meloni is no Mussolini – but she may be Trump

¹¹ Въпреки че на първите избори, на които се явява през 2014 г., получава едва 2%, 9 депутати влизат в Камарата на представителите.

ситуацията. Реагира на промените, актуализира политическите си възгледи и предлага решения.

До настоящия момент, тя все още е лидер на „Италиански братя“ и благодарение на нея формацията е първа политическа сила в страната, а Мелони е първата жена премиер на Италия.

2.4.5. Фрауке Петри, Алтернатива за Германия

Алтернатива за Германия е учредена през 2013 г. когато за малко не успява да влезе в Бундестага (печели 4.7%). От 2014 година има значимо присъствие на провинциално ниво (четвърта политическа сила в Саксония, Тюрингия, Бранденбург) и в Европейския парламент (печели 7% и съответно 7 от 96 депутатски мандата). За първи път е представена в Бундестага след изборите от 2017 година, когато става трета политическа сила с 12% от гласовете. Причините за създаването ѝ е икономическата криза, провокирала идеята за връщане на марката като парична единица, а на по-късен етап и мигрантската криза. Политиката на канцлера Ангела Меркел за спасяването на еврото с ниски лихви, води до намаляване на стойността на спестяванията, застраховките живот и пенсиите. Затова и основната причина за появата на партията е идеята да се върне националната валута – марката и съответно напускане на еврозоната. За малко не успява да влезе в парламента на състоялите се избори през същата година (Mudde, 2015).

AfD има колебливо изборно представяне – бърз възход през 2017 г. и последвал лек спад. Една от възможните причини е честата смяна на лидерите, което не позволява на партията да се приеме за стабилна и да се консолидира. По-нататъшният политически живот на AfD ще зависи от способността ѝ за вътрешнопартийна дискусия и компромиси, които могат да я доведат на власт, за начало - на провинциално равнище. Във всяка партия, която не се стреми да реализира на практика своята програма в управлението на страната, предпочитайки вместо това да критикува съперниците си от своя "вечен опозиционен ъгъл", рискува да изпадне в политическа изолация.

На изборите за Европарламент партията се представя по-добре, отколкото на национално ниво. За пет години тя е успяла да увеличи подкрепата си с 3.9% и по този начин броят на депутатите се увеличава от 7 на 11. Това показва, че избирателите припознават повече идеите на партията, свързани с ЕС, отколкото тези, свързани с

вътрешната политика. Тази тенденция най-силно се забелязва при друг казус - Марин Льо Пен.

Можем да приемем, че успехът на Петри начело на AfD е случаен, позовавайки се на теориите на Фийдлър и Кер - Петри става лидер благодарение на времето и обстоятелствата, но те не се оказват достатъчен фактор, за да се задържи на политическата сцена.

Когато Фрауке Петри става лидер на „Алтернатива за Германия“ през 2015 г. партията се превръща от евроскептична в антиимигрантска. Формацията има най-високи изборни резултати в Източна Германия – около 26% и значително по-слаб резултат в Западна Германия – 6-7%¹²⁸

Въпреки твърдата ръка, с която ръководи партията, Петри не успява да обедини по-либералното и по-крайното крило. Само за една година успява да привлече 10 000 нови членове, но това не е достатъчно да прекрати вътрешнопартийните проблеми. След малко повече от година начело на формацията доверието в нея като председател рязко спада и тя е принудена да подаде оставка.

2.4.6. Алис Вайдел, Алтернатива за Германия

Спецификата на Алтернатива за Германия беше разгледана в предходния казус (4.5.). Тук можем само да допълним, че макар да е крайнодясна популистка партия (Mudde, 2014), тя не е хомофобска. Пример за това е фактът, че Алис Вайдел е хомосексуална и не го крие. Този факт не позволява еднозначното причисляване на AfD към крайната десница. Освен това, партньорката на Вайдел не е германка, а произхожда от Шри Ланка. Следователно, целевата група на партията рязко се променя. Тя вече не е насочена само към местното, бяло население. Важно е да се отбележи, че в партийното ръководство започват да влизат и национал-либерали.

След Фрауке Петри „Алтернатива за Германия“ няма един лидер, а е ръководена от съпредседатели, които представляват по-либералното и по-крайнодясното крило във формацията. Целта им е да привлекат различни избиратели. Въпреки че през 2021 г. членската маса наброява 32 000 души, партията е пета политическа сила. На партийните събития не са допускани журналисти от държавните медии.

¹²⁸ (AfD: From Anti-EU to Anti-immigration” in: <https://www.dw.com/en/afd-what-you-need-to-know-about-germanys-far-right-party/a-37208199>

През ноември 2018 г. е създадена групата “FridA”/ “Frauen in der AfD” („Жени в AfD”, нем. ез.), с цел да се увеличи броят на жените членове в партията. Към приключване на дисертацията няма данни дали групата продължава да съществува.

Когато Алис Вайдел е лидер на изборите за ЕП партията получава 11.0%, което представлява 11 депутатски места. Това е с 4 повече от първия вот през 2014 г., когато AfD получава 7.1% или 7 депутатски места. Вайдел се счита за по-умереното лице на AfD¹³. Тя е замесена в няколко скандала, от които ясно проличава, че възгледите ѝ не са толкова либерални – думите ѝ към турските емигранти в страната след проведения от президента Ердоган референдум: „Връщайте се в Турция“, както и факта, че е назначила незаконна мигрантка от Сирия да ѝ чисти дома¹⁴. Обявява се против изпращане на оръжие за Украйна, организират се протести и митинги, но те не са масови¹⁵.

До приключване на дисертацията през 2022 г. тя продължава да бъде съпредседател на Алтернатива за Германия. Партията продължава да бъде опозиция в парламента.

3. Изводи

В табличен вид (Табл.21.) са представени характеристиките на 6-те жени, въз основа на изследванията за всяка от тях с оглед на концептуалната рамка, описана в Глава трета.

Таблица 21. Характеристики на 6-те казуса

♀	Родена	други партии	други постове	Семейно положение.	Дете на разведени родители	Висше образование
Пия Кеярсгор	1947 г.	+	+	Омъжена с деца	+	-
Сив Йенсен	1969 г.	+	+	Неомъжена, без деца	+	+
Марин Льо Пен	1968 г.	-	+	2 развода, обвързана	+	+
Джорджа Мелони	1977 г.	+	+	Обвързана с дете	+	+
Фрауке Петри	1975 г.	+	+	Разведена, обвързана с 6 деца	-	+

¹³ Alice Weidel: populist Trophy, PR Curiosity in: <https://www.dw.com/en/afds-alice-weidel-the-pride-of-the-populists-a-mystery-to-everyone-else/a-40356769>

¹⁴ <https://www.dw.com/en/afds-unlikely-duo-alexander-gauland-and-alice-waidel/a-38563247> - AfD's unlikely duo: Alexander Gauland and Alice Weidel

¹⁵ The War in Ukraine is Emboldening Germany's Far right in: <https://time.com/6240005/germany-far-right-ukraine-war>

Алис Вайдел	1977 г.	-	+	Хомосексуална обвързана	+	+
-------------	---------	---	---	-------------------------	---	---

Както се вижда от таблицата, три от жените лидери принадлежат към едно поколение – втората половина на 70-те години на XX в. (Фрауке Петри – 1975 г., Джорджа Мелони – 1977 г. и Алис Вайдел – 1979 г.), две са част от края на предходното десетилетие (Марин Льо Пен – 1968 г. и Сив Йенсен – 1969 г.). Единствено Пия Кеярсгор е родена в края на 40-те години на миналия век. Всички са родени във време, когато Европа е разделена на две от Желязната завеса. Изследваните казуси са от западноевропейски страни, където след II С.В. е нямало авторитарни режими. Като изключение може да се посочи Фрауке Петри, която е от Източна Германия, но успява да избяга със семейството си в Западна Германия малко преди падането на Берлинската стена. За шестте жени, изследвани в труда, всичко, свързано с леви политики символизира комунизма, срещу който те са против, но понякога, за да печелят избиратели, прибегват до тях.

С изключение на Марин Льо Пен и Алис Вайдел, другите жени лидери са били и в други формации, макар и за кратко. Сив Йенсен, Джорджа Мелони и Пия Кеярсгор, разочаровани от партиите, в които са членували, основават собствена (Пия Кеярсгор и Джорджа Мелони), а Сив Йенсен, отива в друга, вече съществуваща. Фрауке Петри е „смесен“ случай, защото тя се разочарова от AfD, учредява собствена партия – „Синята партия“, но след като не постига успех, избирателите не припознават идеите ѝ (на теория „умерено консервативни“) и тя се саморазпуска. Самата Петри се отказва от политиката.

Ролята, която играе личният им живот също е от голямо значение. Твърди застъпнички на традиционното семейство, самите те не произлизат от такова (с изключение на Фрауке Петри), останалите са деца на разведени родители. На по-късен етап също така не успяват да сформират стабилно семейство. (Пия Кеярсгор макар и да не се развежда, известно време живее разделена със съпруга си, но заради убежденията за „здраво семейство“, както и факта, че е от друго поколение, отново се събира с него). Алис Вайдел въпреки хомосексуалната си ориентация е против браковете между хомосексуалисти, защото според нея „бракът е съюз между мъж и жена“, но същевременно одобрява съжителството на такива двойки и възможността да осиновят и гледат дете/деца. Тя всъщност има стабилно семейство, макар и хомосексуално. Марин Льо Пен и Фрауке Петри

са се развеждали по веднъж, а Сив Йенсен е била сгодена, но никога не се е омъжвала и няма деца.

Мерет и Сим посочват, че има прилики в начина, по който Пия Кеярсгор, Сив Йенсен и Марин Льо Пен стават лидер на крайнодесни популистки партии. И трите оглавяват формациите след авторитарен мъж, който ги е „обучил“ и първоначално – подкрепил издигането им. Следователно те не стават лидери случайно, а са били подготвяни за този пост. И с избирането им опровергават твърдението, че само авторитарен харизматичен мъж може да оглавява националпопулистка структура. Отделно, те въвеждат нови елементи и показват защо и жени са способни да ръководят крайнодесни популистки партии (Meret and Siim, 2017) и могат да бъдат успешни лидери.

Крайнодесните популистки партии в скандинавските държави са изместили фокуса си предимно към икономическите въпроси. Това най-ясно личи в Норвегия, където партията се основава на социални промени и лидерите ѝ настояват за по-ниски данъци, повече социални помощи (Finnsdottir, 2022), освен основните въпроси като борба с безработицата, образованието, антиимигрантските настроения (Stockemer, 2018).

След подробно разглеждане на биографиите на основните жени лидери на крайнодесни популистки партии – Марин Льо Пен, Джорджия Мелони, Фрауке Петри, Алис Вайдъл, Сив Йенсен, Пия Кеярсгор, става ясно, че всички, с изключение на първата, имат психологическа травма, нанесена от мъж, още в най-ранна детска възраст. Въпреки че умело се опитват да „скрият“ миналото, има неща, които стават обществено достояние и донякъде благодарение на това, те печелят симпатизанти и постепенно се увеличават жените, които гласуват за тях (Elies and Gutsce 2018, Cabezas, 2022, 319). (Въпреки, че в периода между 1980 и 2018 г. процентът на жените в Зелените и левите партии е по-висок. За същото време най-малко жени е имало в крайнодесните популистки партии. От 2000 г. до днес броят им постепенно се увеличава (Catalano Weeks and Coffé, 2022).

В следствие от травмите, те могат да бъдат категоризирани по следния начин:

1. Деца на разведени родители, отгледани предимно от майката. (Пия Кеярсгор, Дания).
2. Деца израснали без баща по други причини освен развод: изоставяне, непризнаване. (Джорджа Мелони, Италия)

В двата случая става въпрос за „изземване“ на функцията на мъжа и момичето израства с мисълта, че една жена може всичко сама – от това да отгледа дете, да бъде домакиня, до това да ходи на работа. Забелязва се проблем на липсата, отсъствието, но най-вече на неизживяното. Те търсят един вид възмездие и/или отмъщение. Смятат, че само като постигнат успех, сдобият се с власт, издигнат се по социалната стълба – ще излекуват или забравят травмата.

3. Разведени, самотни майки, които са развили свръхамбиция да покажат, че могат да бъдат успешни като родители и в кариерата (Марин Льо Пен).
4. Хомосексуалисти – това е случаят с Алис Вайдел. Любопитното в случая е, че повечето хора биха посочили това като първа причина. Оказва се, че хомосексуалната ориентация не е на начално място.
5. Сив Йенсен – жената, отказала да създаде семейство, за сметка на кариера.

Връзката между социално-психологическите профили на анализиранияте шест жени-лидери от една страна и идеологията и политическите програми на крайнодесните партии от друга, се търси в следните направления:

Алфред Адлер (1995) твърди, че от чувство за малоценност на безпомощното дете се развива неговият индивидуален „план за живота“, определящ целия му живот и насочен в същността си към преодоляване на тази малоценност. Характерен е също така стремежът към съвършенство. Много често комплексът за малоценност води до комплекс на превъзходство, проявяващ се в поведение и черти на характера, отличаващи се с високо мнение за собствената „свръх“ надареност и способност за постижения. Той се забелязва и в прекалените претенции към другите. Високомерие, емоционална екзалтираност, прекалено мъжко поведение у жените, тираничен характер, злоупотреба с идеи и направления с цел обезценяване на други. Отделните изводи донякъде се припокриват, но понеже не представляват изключение в днешно време, а по-скоро тенденция, все повече жени стават привърженици или членове на радикални популистки партии. Там чувстват подкрепа и закрила. Жените лидери на крайнодесни популистки партии се изправят пред мъжете, за да им докажат, че са не по-малко способни от тях, дори по-добри в някои отношения. Те защитават своите идеи, виждания и се борят срещу обществените условности и културния натиск. Характерни за тях са: агресивен тон, авторитарен стил, свръхамбиция,

„мерене на силите“ и стремеж към власт и себедоказване. Чувстват се длъжни да бъдат в съответствие с потребностите на обществото, в което живеят. Разбира се, грешка би било да се твърди, че всички самотни или травмирани жени стават крайнодесни. Някои не се интересуват от политика изобщо.

Амбицията може да се приеме като страстното желание да ти се възхищават. Обикновено хора, които са израснали с психическа травма, развиват начин на мислене, определен като „пазарна ориентация“. Това предполага умението да се схващат нещата така бързо, че да може да се манипулира успешно. Като цяло пазарният тип личност е освободен от всякаква индивидуалност и затова един добър популист спокойно заявява: „Аз съм един/една от вас!“ (Фройд, 2007).

В съвременното общество хората са все по-неспокойни и все по-объркани. Големи социални групи работят и полагат усилия, но въпреки това се чувстват социално безсилни. Популистите винаги „знаят правилният отговор“. За тях е характерен ирационалният авторитет: винаги да имат власт над хората. Власт и страх са основите, на които те стъпват. Страх от нападение от бежанци, имигранти или мъже като цяло, страх от отхвърляне от обществото. Ирационалният авторитет се проявява в ранна детска възраст. Тогава страхът от неодобрение и нуждата от одобрение са най-силната мотивация. Това важи, както за семейната среда, така и за приятелския кръг и в училище.

Жените в 5 от шестте казуса имат висше образование, 4, от които по икономика. Единствено Пия Кеярсгор е с гимназиално образование. Това не ѝ пречи да бъде успешен лидер.

В таблицата по-долу (Таблица 22.) са представени основните поведенчески характеристики, изведени от казусите.

Таблица 22. Поведенчески характеристики

♀	Пия Кеярсгор	Сив Йенсен	Марин Льо Пен	Джорджа Мелони	Фрауке Петри	Алис Вайдел
Антифеминизъм	+	+/-	+	+/-	+	+
Срещу имигранти	+	+	+	+	+	+
Евроскептицизъм	+/-	+	+/-	+/-	+	+
„За“ традиционното семейство	+	+	+	+	+	+

Национализъм	+	+	+	+	+	+
Авторитарен стил	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
Демократичен стил	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
Харизма	+	+	+	+	-	+/-
Популизъм	+	-/+	+	+	+/-	+

- „+“ означава „да“, а „-“, означава „не“

Данните от таблицата могат да бъдат описани по следния начин:

- В четири от анализирания случаи, жените лидери влизат в политическия живот на много ранна възраст. Изключение правят 37-годишната Фрауке Петри (известен учен-химик, предприемач и носител на няколко държавни награди) и 34-годишната Алис Вайдел, доктор по икономика и инвестиционен посредник. Съответно, пет от анализирания жени стават лидери на крайнодесни популистски партии, след като вече имат изградена политическа кариера и са добре познати на избирателите.
- В биографичните очерци обикновено се посочва, че фигурата на бащата играе важна роля. В четири от анализирания случаи фактор е отсъствието му. Може да се твърди, че те заемат „мъжки“ пост, защото винаги са имали за пример фигурата на майката, която може всичко (едновременно е родител, домакиня, осигуряващ доход и т.н. Изключение правят Фрауке Петри, която произлиза от здраво семейство и Марин Льо Пен, която влиза в политиката покрай баща си).
- Харизматичният авторитет и авторитарният стил е присъщ на разглежданите жени лидери, но в по-малка степен от мъжете лидери на същите тези партии. Както мъжете лидери и жените лидери на крайнодесни популистски партии следват опортюнистична стратегия.
- Всички анализирани жени-лидери имат сходни политически позиции: те са убедени антифеминистки, използват антимюсюлманска реторика, защитават традиционното семейство (дори и Алис Вайдел, която е хомосексуална). Всички те използват не само националистическа, но и антиимигрантска реторика, готови да забранят строежа на джамии (AfD), службите да са на арабски (FdI), против носене на бурки (NR, AfD, FdI), против потъпкването на правата на жените (NR, FrD, AfD). За тях е характерен евроскептицизмът, в една или друга степен.

- Марин Льо Пен и Джорджа Мелони са ефективни лидери. Без да интегрират партиите си, постигат високи резултати на изборите. Сив Йенсен и Пия Кеярсгор имат за цел интегрирането на своите партии, които стават част от управляващото мнозинство. Но само Йенсен е част от изпълнителната власт, докато Кеярсгор е просто лидер на подкрепяща малцинствения кабинет партия. Фрауке Петри е неефективен лидер, което обуславя кратката ѝ политическа кариера и оставката ѝ.
- Нито една от разгледаните в дисертацията жени лидери на крайнодесни популистки партии не е заемала най-високия държавен пост в страната си в периода 1989-2019 г., но Сив Йенсен е била десет години министър на финансите, а Пия Кеярсгор през 2015 година става първата жена председател на парламента в Дания, избрана с много широко мнозинство.. Като пробив може да се оцени факта, че Джорджа Мелони успява да става първата жена премиер на Италия през 2022 г., а нейната партия „Италиански братя“ е първата радикалнодясна партия, която след Втората световна война става първа политическа сила.

В **заключението** се конкретизират резултатите от проведените изследвания и анализ на явлението жени-лидери на националпопулистки партии и перспективите за неговото развитие. Основните изводи са следните.

1. Потвърждават се хипотезите, че в крайнодесните популистки партии харизматичният авторитет е основен фактор при лидерството както при мъжете, така и на жените; както и че жените лидери на крайнодесни популистки партии са в много по-малка степен авторитарни от мъжете.
2. Аргументира се тезата, че появата на жени лидери е характерна черта за настоящата четвърта вълна на популистки радикалнодесни партии. Отчита се ефектът на тази промяна като привличащ по-млади избиратели и жени, както и демонстриране на по-голяма съпричастност към проблемите на обикновения човек.
3. С оглед на разликата между крайнодясно и екстремнодясно се проследява еволюцията на петте партии чиито жени лидери са предмет на изследването. Констатира се тенденция на стратегическа промяна (към участие в управлението

чрез коалиране с други партии), която може да бъде свързана с налагането на жени-лидери в тях.

4. Констатира се, че макар жените-лидери да водят партията към участие във властта и да търсят разширяване на социалната база, това не води до съществена промяна в идеологията и реториката; по-скоро последното десетилетие се характеризира с възход на националпопулизма и засилване влиянието на тази група партии върху управлението на европейските демокрации.

4. Научни приноси

1. Проучено е сходството и различието в стила на лидерство, вида авторитет и партийната стратегия, налагана от жени лидери на шест крайнодесни (националпопулистки) партии, които по механизмите на своето възникване и по своята идеология и програма се самоопределят като „създадени от мъже за мъже“.

2. Аргументирана е тезата, че в крайнодесните популистки партии в периоди на криза или електорална стагнация нараства възможността жени да бъдат избрани за лидери.

3. Аргументирана е тезата, че в крайнодесните популистки партии харизматичният авторитет е основен фактор при лидерството както при мъжете, така и на жените, но за разлика от мъжете, жените лидери на крайнодесни популистки партии са в много по-малка степен авторитарни.

4. Аргументирана е тезата, че в крайнодесните популистки партии жените не променят идеологията и реториката, но водят партията към участие във властта и търсят разширяване на социалната база.

5. Списък на научните публикации

1. Glouhtcheva, Tania (2021) “Women’s role in the contemporary world”, Science series Cultural Heritage: Presentation, Preservation, Digitalization (online) Petkov and G. Bogdanova Eds., volume 7, issue 1 – предстои публикуване
2. Glouhtcheva, Tania (2020) Why does Populism Have a Future?, Science series Cultural and Historical Heritage: Preservation, Presentation, Digitalization (online) (P.Petkov and G. Bogdanova, Eds.), volume 6, issue 1, pp 200-206. Достъпно от: <http://www.math.bas.bg/vt/isc0kin/files/KIN2020-Proceedings-Extended.pdf>

3. Глухчева, Таня. Жени лидери на крайнодесни популистски партии в демократична Европа (2009-2019г.).[онлайн]. Политически хоризонти, декември 2019, бр. 6, 64-71

Достъпно от:

https://polhorizons.files.wordpress.com/2020/01/d09fd0bed0bbd0b8d182d0b8d187d0b5d181d0bad0b8-d185d0bed180d0b8d0b7d0bed0bdd182d0b8-6-2019_full.pdf

4. Глухчева, Таня (2021) „Защо крайнодесните популистски партии имат бъдеще“ в сб. (Не)възможният Европейски Съюз – време за решения за общото бъдеще, София, фонд. „Фридрих Науман“, сс 134-139.

5. Глухчева, Таня. (2020) За популизма, така, както го разбират хората. (онлайн).

Политически хоризонти, август 2020 г. сс 87-96. Достъпно от:

https://polhorizons.files.wordpress.com/2020/09/d09fd0bed0bbd0b8d182d0b8d187d0b5d181d0bad0b8d185d0bed180d0b8d0b7d0bed0bdd182d0b8-4-2020_final.pdf

6. Глухчева, Таня (2020) Авторитарната жена в политиката. Доклади от „Пета съвместна докторантска конференция на катедра „Европеистика“, катедра „Политология“ и катедра „Публична администрация“ към ФФ на СУ „Св.Климент Охридски“ и Фондация за свободата „Фридрих Науман“: „Европейският съюз и новото нормално 0 от социална изолация към гражданска осъзнатост“, София, ноември 2020, сс 87-92.

7. Глухчева, Таня (2022) Ролята на жената в съвременния свят, онлайн поредицата на Интердисциплинарна научна мрежа – Информационно общество, спец. издание, сс. 197-205, <http://www.math.bas.bg/vt/inis/series/paper.php?item=22se12bg>

https://polhorizons.files.wordpress.com/2020/01/d09fd0bed0bbd0b8d182d0b8d187d0b5d181d0bad0b8-d185d0bed180d0b8d0b7d0bed0bdd182d0b8-6-2019_full.pdf

https://polhorizons.files.wordpress.com/2020/01/d09fd0bed0bbd0b8d182d0b8d187d0b5d181d0bad0b8-d185d0bed180d0b8d0b7d0bed0bdd182d0b8-6-2019_full.pdf

https://polhorizons.files.wordpress.com/2020/01/d09fd0bed0bbd0b8d182d0b8d187d0b5d181d0bad0b8-d185d0bed180d0b8d0b7d0bed0bdd182d0b8-6-2019_full.pdf

https://polhorizons.files.wordpress.com/2020/01/d09fd0bed0bbd0b8d182d0b8d187d0b5d181d0bad0b8-d185d0bed180d0b8d0b7d0bed0bdd182d0b8-6-2019_full.pdf

https://polhorizons.files.wordpress.com/2020/01/d09fd0bed0bbd0b8d182d0b8d187d0b5d181d0bad0b8-d185d0bed180d0b8d0b7d0bed0bdd182d0b8-6-2019_full.pdf